

กฎเบ็ดเสร็จ

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์*

“กฎเบ็ดเสร็จ” ฉบับที่กล่าวถึงนี้ต้นฉบับเป็นสมุดไทย หรือสมุดข่อย หรือที่ชาวภาคใต้เรียกว่า “หนังสือบูด” เป็นประเภทบุตขาว เขียนด้วยอักษรสีดำ มีจำนวน ๑ เล่มสมุดไทย นายสมเจตน์ อัมพรต นักศึกษาบัณฑิตวิทยา วิชาเอกภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้ขอถ่ายสำเนาจากต้นฉบับจริง หรือฉบับที่เป็นหนังสือบูดของ พระสมุห์พรหมแก้ว ปุณณสุวรรณโณ เจ้าอาวาสวัดกุสาวดี หมู่ที่ ๔ ตำบลตาเกาะ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ผู้ศึกษาเห็นว่าหนังสือเล่มนี้เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่มีคุณค่าน่าสนใจเรื่องหนึ่งจึงได้นำมาศึกษาผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

๑. ประวัติความเป็นมา หนังสือกฎเบ็ดเสร็จเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ซึ่งบันทึกลงบนสมุดไทย หรือสมุดข่อย หรือหนังสือบูด มีจำนวน ๑ เล่มสมุดไทย มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

ไม่ปรากฏ แต่แหล่งที่พบต้นฉบับของหนังสือ พบที่วัดกุสาวดี หมู่ที่ ๔ ตำบลตาเกาะ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

๒. ความสำคัญของหนังสือกฎเบ็ดเสร็จ “กฎเบ็ดเสร็จ” เป็นหนังสือหรือวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทกฎหมาย เพราะได้บันทึกรวบรวมกฎหมายต่าง ๆ ในสมัยโบราณไว้และจากการสอบถามพบว่า “กฎเบ็ดเสร็จ” ฉบับนี้ เป็นหนังสือที่คัดลอกมาจาก “พระอัยการเบ็ดเสร็จ” ใน “กฎหมายตราสามดวง” ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงโปรดฯ ให้รวบรวมกฎหมายโบราณตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพื่อเป็นบรรทัดฐานของกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของรัฐที่กำหนดขึ้นมาใช้ควบคุมความประพฤติของประชาชนที่เฝ้าความสัมพันธ์ระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นส่วนที่เกี่ยวกับทศพิธราชธรรม ส่วนที่เกี่ยวกับบุคคล ส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัวและส่วนที่เกี่ยวกับสังคม นับว่าเป็น

กฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และในรัชกาลต่อ ๆ มา

การศึกษา “กฎเบ็ดเสร็จ” จึงเป็นการศึกษาถึงดุลอำนาจสูงสุดอย่างหนึ่งในการปกครองประเทศ คือ อำนาจตุลาการ ซึ่งเป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยสร้างสรรคความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

๓. ลักษณะทั่วไปของหนังสือ “กฎเบ็ดเสร็จ” ต้นฉบับ “กฎเบ็ดเสร็จ” เป็นสมุดไทยหรือสมุดข่อยหรือหนังสือบูด ใช้กระดาษสีน้ำตาล เขียนด้วยอักษรสีดำเป็นอักษรไทยโบราณ มีอักษรขอมบาลี และอักษรไทย-บาลี ปะปนอยู่บ้างเล็กน้อย สภาพทั่วไปของหนังสือยังอยู่ในสภาพดี ตัวอักษรส่วนใหญ่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ มีความชัดเจนดี อ่านได้สะดวก เว้นแต่บางส่วนอักษรอาจจะเลือนลงไปบ้างตามอายุของหนังสือ

* รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

๔. ลักษณะภายใน “กฎเบ็ดเสร็จ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นหนังสือประมวลกฎหมายโบราณ เนื้อเรื่องจึงเป็นกฎหมายแบบโบราณ มีรูปแบบการเขียนด้วยคำประพันธ์แบบร้อยแก้วติดต่อกันไป ไม่มีการย่อหน้าขึ้นบรรทัดใหม่ เพื่อแบ่งเนื้อความหรือบทตอน เนื้อหาจะเริ่มโดยการแบ่งหมวดหมู่ออกเป็นกฎหมายลักษณะต่าง ๆ เช่น กฎหมายลักษณะไร่นา กฎหมายลักษณะการพนัน กฎหมายลักษณะโจร ฯลฯ

ต่อไปก็แบ่งกฎหมายลักษณะนั้น ๆ ออกเป็นลักษณะย่อยแล้วมีบทบัญญัติว่าทำผิดอย่างไรจึงจะเข้าลักษณะนั้น พร้อมทั้งระบุบทลงโทษไว้เป็นมาตรา ๆ เช่น กฎหมายลักษณะโจรเป็นกฎหมายลักษณะใหญ่ แล้วแยกเป็นกฎหมายลักษณะย่อย เช่น โจรลักช้างม้าวัวควาย โจรลักข้าวกล้า โจรลักไข่ไก่ โจรลักหมากพลู แล้วมีบทกำหนดโทษเป็นมาตรา ๆ เช่น

“ถ้าลักคิดเรือนให้ใหม่เท่าสักทองบาทหนึ่ง ลักไกรราษฎรให้ใหม่เป็นเบี้ย ๑๑๐๐๐ ถ้าลักไข่ไก่ให้ใหม่เป็นเบี้ย ๓๓๐๐ ถ้าลักไข่เปิดให้ใหม่เป็นเบี้ย ๔๔๐๐๐ ถ้าลักแมวให้ใหม่ ๑๒๕๐๐๐ ถ้าลักหมากกลางคืนใหม่ ๓ ทะลาย ๗ ละ ๑๒๐๐๐๐ ถ้าลักกลางวันให้ใหม่ทะลายละ ๕ ๕๐๐๐”

๕. คุณค่า แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ

๕.๑ คุณค่าของวรรณกรรมเรื่อง “กฎเบ็ดเสร็จ”

๕.๒ คุณค่าจากการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง “กฎเบ็ดเสร็จ”

๕.๑ คุณค่าของวรรณกรรมเรื่อง “กฎเบ็ดเสร็จ” หนังสือเรื่อง “กฎเบ็ดเสร็จ” มีคุณค่าทางวรรณกรรมหลายอย่าง ได้แก่

๕.๑.๑ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ “กฎเบ็ดเสร็จ” เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่เก่าแก่ เนื้อหาต่าง ๆ จึงเป็นหลักฐานที่สำคัญชิ้นหนึ่งทางประวัติศาสตร์ เพราะ “กฎเบ็ดเสร็จ” เป็นส่วนหนึ่งของ “กฎหมายตราสามดวง” ที่คัดลอกต่อ ๆ กันมา มีเพียง ๑ เล่มสมุดไทย พบที่อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี หนังสือเล่มนี้ตกมาอย่างที่ปัตตานีได้อย่างไร ใครเป็นผู้นำมา นำมาสมัยใด กฎหมายส่วนอื่น ๆ มีอีกหรือไม่ ถ้ามี บัดนี้ได้กระจัดกระจายอยู่ที่ไหน คำถามเหล่านี้เป็นคำถามที่ท้าทายให้มีการศึกษาเจาะลึกต่อไป เพราะถ้าเราพบหลักฐานที่สามารถตอบคำถามเหล่านี้ได้ มันจะเป็นกุญแจไขไปสู่จุดเชื่อมโยงรอยต่อของประวัติศาสตร์ไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเมืองตานีและเมืองต่าง ๆ ในแหลมมลายู

๕.๑.๒ คุณค่าทางนิติศาสตร์ “กฎเบ็ดเสร็จ” เป็นหลักฐานทางกฎหมายที่ชัดเจนที่สามารถสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทยได้เป็นอย่างดี ฉะนั้น เนื้อหาในหนังสือกฎเบ็ดเสร็จเป็นประโยชน์แก่นักนิติศาสตร์ที่จะนำไปศึกษาการตีความ วิธีการร่างกฎหมายให้เกิดความเป็นธรรมสูงสุดและเปรียบเทียบกฎหมายเก่ากับกฎหมายใหม่ เพื่อใช้สำหรับศึกษาวิวัฒนาการของกฎหมายไทย

๕.๑.๓ คุณค่าทางภาษา “ภาษา เป็นสื่อแสดงความคิดของผู้แต่งวรรณคดี เป็นองค์ประกอบชิ้นหนึ่งของวรรณคดี ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องเข้าใจ “สื่อ” ว่ามีความหมายอย่างไร มิฉะนั้นผู้อ่านก็จะไม่อาจเข้าใจความคิดของผู้แต่งวรรณคดีได้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาวรรณคดีโบราณซึ่งประกอบด้วยถ้อยคำสำนวนที่มีได้อยู่ในสมัยเดียวกับผู้ศึกษา ดังนั้นการศึกษาภาษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น”๑

การศึกษา “กฎเบ็ดเสร็จ” ทำให้ได้ความรู้ทางด้านภาษาอย่างมาก ไม่ว่าด้านหลักฐานทางอักษรไทยโบราณ อักษรวิเชียร ศัพท์ สำนวนต่าง ๆ ที่มีใช้อยู่ในสมัยที่เขียนวรรณกรรมซึ่งเป็นภาษาแบบโบราณ การศึกษาทางภาษาช่วยให้มองเห็นวิวัฒนาการของอักษรไทย และวิวัฒนาการทางภาษาอย่างชัดเจน

๕.๑.๔ คุณค่าทางวิถีชีวิตของคนไทย กฎหมายเกิดขึ้นจากการมีปัญหาในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามวิถีชีวิตของประชาชนในสังคม ดังนั้นการตรากฎหมายขึ้นก็เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้ดำเนินวิถีชีวิตไปได้อย่างปกติสุข ขจัดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในความสัมพันธ์กันของประชาชนไม่ว่าด้านร่างกายและทรัพย์สิน ในกฎเบ็ดเสร็จจึงมีภาพสะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยนั้นไว้มากมาย เช่น การดำรงชีพทางเกษตรกรรม การคมนาคมโดยใช้เรือและเกวียนเป็น

พานะที่สำคัญ การกีฬา การเล่น การพนัน ฯลฯ

๕.๑.๕ คุณค่าทางสังคมวิทยา นอกจากวิถีชีวิตของคนไทยที่ดำรงชีพอยู่ตามสภาพแล้ว การเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ของคนกับสังคมในสมัยนั้นก็มิใช่สภาพเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย กฎเบ็ดเสร็จได้ให้ความรู้และสะท้อนสภาพสังคมของไทยในสมัยนั้นไว้หลายเรื่อง เช่น การติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ สังคมที่ยังมีระบบทาส กฎหมายแรงงานแบบโบราณ การใช้มาตรเงินตราแบบโบราณ ฯลฯ

๕.๑.๖ คุณค่าทางคุณธรรม และความเชื่อ คนไทยในสมัยนั้นยังยึดมั่นตามคำสอนในศาสนาอย่างเหนียวแน่น คนส่วนใหญ่ยังยึดถือระบบคุณธรรม ความซื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ ความผิดบางอย่างที่เกิดขึ้นโดยไม่เจตนา กฎเบ็ดเสร็จก็ได้กำหนดให้ยกโทษให้ครั้งหนึ่งก่อน คือการภาคทัณฑ์ หรือการรอลงอาญาในกฎหมายปัจจุบัน กฎหมายบางมาตรา ก็ให้ลงโทษ โดยการให้ผู้ทำผิดจัดเครื่องเช่นสังเวททำพิธีขอขมาต่อแม่โพสพ บางมาตรา ก็ให้ใช้วิธีการสวดสาบาน การสวดสาบานในสมัยก่อนชังมาก ด้วยคนยังเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนไทยสมัยก่อนจะเกรงกลัวต่อการสวดสาบานมาก ถ้าผู้ใดทำผิดเมื่อจะให้ต้องสาบานก็อาจจะรับสภาพเสียก่อน แม้ในปัจจุบันความเชื่อถือเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะเสื่อมคลายลง แต่เมื่อมีการให้การต่อศาลปัจจุบันนี้ ก็ยังมีธรรมเนียมนิยมให้มีการให้สาบานก่อนการเบิกความให้การ เพื่อมิให้โจทก์ จำเลย หรือพยานให้การเป็นเท็จ

๕.๒ คุณค่าจากการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง “กฎเบ็ดเสร็จ”

๕.๒.๑ การศึกษาวรรณกรรมเรื่องกฎเบ็ดเสร็จเป็นการช่วยอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ผู้ศึกษาได้ถ่ายสำเนาเอกสารหนังสือชุดซึ่งเป็นต้นฉบับจริงของกฎเบ็ดเสร็จ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นข้อมูลปฐมภูมิที่แท้จริง แล้วผู้ศึกษาก็ได้ปริวรรตออกมาเป็นภาษามาตรฐานวิธี การ นี้ ผู้ศึกษา เชื่อว่า จะสามารถช่วยอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่นไว้มิให้สูญหายได้วิธีหนึ่ง

๕.๒.๒ ช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจสภาพทั่วไปของวรรณกรรมท้องถิ่น ปัญหาต่าง ๆ ของการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นมีมากมาย เพราะวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นผลผลิตที่หยุดการผลิตแล้ว ต้นฉบับวรรณกรรมท้องถิ่นเท่าที่มีอยู่ก็กระจัดกระจายอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ และอยู่กับบุคคลต่าง ๆ ต้นฉบับวรรณกรรมท้องถิ่นได้สูญหายไปมากมายจากเจ้าของที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์นำเอาวรรณกรรมที่บันทึกไว้ในสมุดข่อยไปบรรจุ ไว้ในสิ่งที่ค้นทั่วไปเคารพบูชา เช่น ใส่ไว้ในเจดีย์ ใส่ในสตูบ บ้างก็เชื่อว่าหนังสือชุดหรือสมุดข่อยนี้มีความศักดิ์สิทธิ์เพราะมีคำพระ (อักษรขอมหรืออักษรที่เขียนเป็นภาษาบาลี) จึงเอาหนังสือชุดไปทำเป็นเครื่องรางของขลัง บ้างก็เอาไปฉีกดื่มหรือเผาใช้เป็นส่วนผสมของยากลางบ้าน ซึ่งเป็นการทำลายวรรณกรรมท้องถิ่นไปอย่างน่าเสียดาย ส่วนเจ้าของหนังสือบางคนหวงหนังสือตัวเองก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เพราะจะอ่านก็อ่านไม่รู้เรื่อง ผู้ใดจะนำไปศึกษาก็ไม่ยอมให้

สถาบันหรือหน่วยงานบางหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้เก็บรวบรวมต้นฉบับหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นไว้ได้มากมาย แต่บางสถาบันไม่มีนักวิชาการที่ความรู้ นำเอาหนังสือวรรณกรรมเหล่านั้นมาปริวรรตหรือทำประโยชน์ในการศึกษา สถาบันก็กลายเป็นเพียงตู้ใส่สมุดเก่าทรัพย์สินมีแก้วอยู่ในมือไม่ทราบจะนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ส่วนนักวิชาการบางคนที่มีความรู้ก็ไม่มีต้นฉบับของหนังสือที่จะใช้ศึกษาอยู่ในมือ บางทีมีหนังสือแต่ไม่มีเวลาได้ศึกษาค้นคว้าสรุปว่าหนังสือกับผู้ใช้ไม่มีโอกาสได้พบกัน หนังสือก็ถูกกาลเวลากัดกร่อนอยู่ตลอดเวลา ทำให้กระดาษเสื่อม ตัวอักษรซีดจางและเลือนไป ทำให้อ่านวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่มีอยู่จำนวนมาก และกระจัดกระจายอยู่ตามสถาบันและตามที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นมรดกล้ำค่าของประเทศถูกทำให้กลายเป็นมรดกไร้ค่าไป

การที่ผู้ศึกษานำเอา “กฎเบ็ดเสร็จ” มาปริวรรตในครั้งนี้คงเป็นเพียงจุดเริ่มในการอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เล่มหนึ่งให้คงอยู่ และเป็นเพียงบันไดขั้นต้นที่จะช่วยให้ผู้อื่นที่สนใจศึกษาสามารถอ่านวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องนี้เข้าใจได้โดยง่าย เพื่อจะก้าวไปสู่บันไดขั้นต่อไปคือ การนำวรรณกรรมเรื่องกฎเบ็ดเสร็จนี้ไปศึกษาในแง่มุมอื่น ๆ ในโอกาสต่อไป ●